

**OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNI PEDAGOGIK
DIAGNOSTIKAGA TAYYORLASH**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.5.5.053>

*Abdurasulova Feruza Rustamovna,
Nizomiy nomidagi TDPU o'qituvchisi.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogik universitetda o'quv jarayoni diagnostikasining ahamiyati ochib berilgan. "Diagnostika" va "diagnos" tushunchalarini shakllantirishga e'tibor qaratilgan. Bugungi zamonaviy sharoitda davlat va jamiyat taraqqiyoti uchun Pedagogik oliy o'quv yurti intellektual, ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, malakali bo'lajak o'qituvchi kadrlarni tayyorlashga e'tibor qaratmoqda. Buning uchun esa, o'quv jarayonining pedagogik diagnostika tizimini takomillashtirish masalalari, hamda pedagogik diagnostikaning funksiyalari yoritib berildi.

Kalit so'zlar: diagnostika, talaba, o'qituvchi, universitet, jarayon, o'qitish, rivojlantirish, takomillashtirish.

**ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ ВУЗОВ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ДИАГНОСТИКЕ**

*Абдурашулова Феруза Рустамовна,
Преподаватель Ташкентского государственного педагогического
университета.*

Аннотация. В статье раскрыта значимость диагностики учебно-воспитательного процесса в педагогическом вузе. Обращено внимание на формулировку понятий «диагностика», «диагноз». Для развития государства и общества в современных условиях Педагогический университет ориентирует на подготовку интеллектуально, духовно и нравственно зрелых, квалифицированных будущих педагогов. Поэтому были освещены вопросы совершенствования системы педагогической диагностики образовательного процесса, а также функции педагогической диагностики.

Ключевые слова: диагностика, студент, преподаватель, вуз, процесс, обучение, развитие, совершенствование.

**PREPARING STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
FOR PEDAGOGICAL DIAGNOSIS**

*Abdurasulova Feruza Rustamovna,
Teacher of Tashkent State Pedagogical University.*

Abstract. The article reveals the importance of diagnostics of the educational process in a pedagogical university. Attention is drawn to the formulation of the concepts "diagnostics", "diagnosis". For the development of the state and society in today's modern conditions, the Pedagogical University focuses on the training of intellectually, spiritually and morally mature, qualified future teachers. That's why the issues of improving the system of pedagogical diagnostics of the educational process, as well as the functions of pedagogical diagnostics were covered.

Key words: diagnostics, student, teacher, university, process, training, development, improvement.

Zamonaviy sharoitda uzluksiz ta'lim tizimida o'quv va tarbiya ishlari sifatini oshirish usullaridan biri uni pedagogik diagnostika asosida qurishdir. Oliy ta'lim muassasi o'qituvchilarining amaliyotini kuzatishlar o'qituvchining diagnostik funksiyasining rolini ko'rsatadi, bu esa pedagogik hodisalarning xususiyatlari to'g'risida yuzaki xulosalarga olib keladi. Pedagogik oliy o'quv yurti bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik faoliyat muammolarini hal qilishning haqiqiy vositasiga aylantirish uchun ularni professional va pedagogik diagnostikani sifatli amalga oshirishga tayyorligini ta'minlashi shart. Jamiyatning intellektual, axloqiy, ruhiy jihatdan kuchli, malakali kadrlarga ega bo'lishini taqozo etadi. Binobarin, malakali, har jihatdan yetuk kadrlarni tayyorlashda uzluksiz ta'lim tizimining boshqa bosqichlari qatorida oliy ta'lim muassasalari ham alohida o'rin tutadi [1].

Zamonaviy sharoitda diagnostika pedagogik jarayonning majburiy tarkibiy qismidir. Ta'lim muassasasining o'quv va tarbiyaviy ta'sirini o'rganish va samaradorligini aniqlash eng qiyin pedagogik muammolardan biridir.

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilar kasbiy diagnostika faoliyati maxsus o'qitilgan bo'lib, bu ularga ta'lim berish va tarbiya berish jarayonini haqiqatan ham samarali qilishiga yordam beradi.

Ta'lim va tarbiya amaliyotiga to'xtaladigan bo'lsak, o'quv jarayonini diagnostika qilish va tuzatish muammolariga bag'ishlangan ko'plab nashrlarga qaramay, amaldagi o'qituvchilar o'quv jarayonining natijalarini o'rganish uchun diagnostika vositalarini tanlashda katta qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar va uning samaradorligini oshirish jarayonida ta'lim sohasida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Shuning uchun o'qituvchining kasbiy faoliyati sohasi sifatida diagnostikaning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish muhimdir.

Talabaning shaxsiy rivojlanishining diagnostikasi va guruhni jamoa sifatida rivojlantirish zarur. O'qituvchi oila bilan birgalikda talaba tarbiyasi va barkamol rivojlanishini amalga oshiradi. Ta'lim va tarbiyaning muvaffaqiyati ushbu jarayonni amalga oshirishda qanday usullarni boshqarishi, oila bilan qanchalik yaqin va uyg'un munosabatda bo'lishiga bog'liq.

O'qituvchi va oila o'rtasidagi samarali o'zaro aloqani tashkil qilishdan oilaning ta'lim salohiyati, ota-onalarning ta'lim muassasi ishidan qoniqishi to'g'risida ishonchli ma'lumot olish mumkin. Shu munosabat bilan pedagogik ta'sir ko'rsatishning eng yetarli usullarini aniqlash uchun talabalarning shaxsiy, guruh xususiyatlarini aniqlash va hisobga olish muammolariga e'tiborni kuchaytirish tendentsiyasi kuzatildi.

Umumiy va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, diagnostika inson faoliyatining turli sohalarida keng qo'llanilgan. Bugungi kunda eng mashhurlari "tibbiy diagnostika", "psixodiagnostika", "nazorat diagnostikasi", "texnik diagnostika" va boshqalar.

Diagnostika har qanday kasbiy faoliyatning ajralmas qismidir. Masalan, ishlab chiqish jarayonida mahsulot sifati aniqlanadi, bu holda o'qituvchining kasbiy va pedagogik faoliyati ham bundan mustasno emas: har bir o'qituvchi o'qitish va tarbiya jarayoni natijalarini o'rganadi va tekshiradi, aloqani o'zlashtirish sabablarini tahlil qiladi.

Diagnostika – bu mohiyatni ilmiy bilish va bitta hodisani tan olish o'rtasida joylashgan maxsus bilim turi. Bunday bilimlarning natijasi tashxis (gr. *diagnoss* – tanib olish, ta'rif) deyiladi.

Diagnostika – mavjudotning fan tomonidan belgilangan ma'lum bir guruhga yakka holda ifodalanganligi, tegishli ekanligi to'g'risida xulosa. Ushbu tushuncha

zamonaviy pedagogika fanida keng namoyish etilgan. Biroq, pedagogikada diagnostika o'z mazmunini o'zgartirdi. Shunday qilib, masalan, psixodiagnostika shaxsni va uning individual jihatlarini nisbatan barqaror shakllanish sifatida baholashga intilsa, u holda pedagogik diagnostika, avvalo, talabani shaxsini shakllantirish natijalariga, ushbu natijalarga erishishning maqbul yo'llarini izlashga qaratilgan va integral pedagogik jarayonning xususiyatlari. Diagnostikaning barcha turlarining o'xshashligi diagnostika faoliyatining maqsadli sozlashlarida namoyon bo'ladi.

Diagnostikaning barcha turlari uchun amalda mavjud bo'lgan xususiyatlar, ob'yekt holati to'g'risida ma'lumot to'plash yoki amalga oshirilgan harakatlar samaradorligini baholash uchun tekshirish jarayoni, shuningdek, bashorat qilish va tavsiyalar berishdir. Taqqoslash amalga oshiriladigan me'yorning mavjudligi ham keng tarqalgan. Farq ob'yektlar va diagnostika predmetlarini taqqoslashda aniqlanadi. Pedagogik diagnostikaning o'ziga xos xususiyati shundaki, u pedagogik faoliyatni optimallashtirishga va uni eng samarali qilishga yordam beradi. Diagnostikaning barcha turlari uchun umumiy narsa ob'yektni tizimli idrok etish, uni o'rganish va tavsiflashdir.

Diagnostika turlari: pedagogik, psixologik, sotsiologik, tibbiy, texnik, ilmiy va boshqalar[2].

O'qituvchi uchun diagnostika ob'yekti bu shaxsning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy mikro muhit va ushbu muhitning alohida sub'yektlari bilan o'zaro aloqalar tizimida talabani rivojlanayotgan shaxsdir, ya'ni pedagogik jarayon ishtiroqchilarining o'zaro ta'siri; shaxsiyat, uning aqliy xususiyatlari; ijtimoiy jamiyatlar va shaxsiyat jamiyatning bir qismi sifatida; biologik tizim sifatida talaba; texnik tizim, mashinalar, moslamalar, ularning bo'linmalari; har qanday tizimli guruhning o'ziga xos xususiyatlari.

Diagnostika predmeti: pedagogik o'zaro munosabat sub'yektlarining individual-shaxsiy shakllanish tendentsiyalari; qobiliyatlar, shaxsiyat xususiyatlari, motivlar, psixologik me'yordan chetga chiqish va boshqalar; ijtimoiy jarayonlar ta'lim jarayonining umumiy tendentsiyalari; me'yordan chetga chiqadigan nuqsonlar va bu og'ishlarning sabablari; ob'yektning o'ziga xos xususiyatlarini, uning rivojlanish qonuniyatlari va qonuniyatlarini muntazam tavsiflash.

Psixologik diagnostika – bu shaxsning yoki psixologik tahlilga mos keladigan boshqa narsalarning individual psixologik xususiyatlarini o'lchash. Uning maqsadi insonning psixologik xususiyatlarining hozirgi holati va ularning keyingi rivojlanish prognozi to'g'risida xulosa sifatida psixologik tashxis qo'yishdir.

Ijtimoiy diagnostika – bu uning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-huquqiy, axloqiy-psixologik, tibbiy-biologik va sanitariya-ekologik holatini tavsiflovchi jamiyatdagi sabab-oqibat munosabatlari va munosabatlarini aniqlash va o'rganishning murakkab jarayoni. Uning maqsadi ijtimoiy tashxis qo'yish, ya'ni ijtimoiy sog'liqni saqlash holati to'g'risida ilmiy asoslangan xulosa tayyorlash va chiqarish.

Ijtimoiy tashxis (baholash) – bu odamlar va sharoitlarning muammolarini, shuningdek, ularning munosabatlarini tabaqalashtirilgan parvarish qilish uchun zarur bo'lgan tabaqalashtirilgan, individual va aniq ta'rifi.

Baholash mijozlar va ularning yashash sharoitlari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plashni, shuningdek, parvarish rejasini ishlab chiqish uchun ma'lumotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Axborot manbalariga epidemiologiya, ijtimoiy ishchi va mijoz o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish, shaxslar bilan suhbatlar, oilaviy va guruh mashg'ulotlari, o'lchov va kuzatuv usullari kiradi.

Pedagogik diagnostika quyidagi funktsiyalarni o'z ichiga oladi:

1. Analitik – ta’lim jarayonida yaratilgan sharoit va natijalarning o‘zaro bog‘liqligi sabablarini o‘rganish.

2. O‘z-o‘zini diagnostika qilish – talabning assimilyatsiya darajasi, tarbiyasi va tarkibiy qismini aniqlash.

3. Baholash – pedagogik jarayon ishtirokchilari faoliyatini miqdoriy va sifatiy baholash prognozi.

4. Tuzatish – o‘qituvchilar va talabalar ishidagi mumkin bo‘lgan kamchiliklarni minimallashtirish.

5. Yo‘naltirish – bu o‘quv jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan kamchiliklarni oldini olish uchun yangi maqsadlarni belgilash jarayoni.

6. Axborotlashtirish – pedagogik jarayon qatnashchilarini yutuqlar to‘g‘risida doimiy ravishda xabardor qilish. Pedagogik diagnostika ta’limni boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Bu o‘quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi, ta’lim jarayonini to‘g‘ri tahlil qiladi, ta’lim faoliyati samaradorligini ob’ektiv ravishda belgilaydi yoki kamchiliklarni bartaraf etadi va pirovardida ta’lim sifatini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Boshqacha qilib aytganda, pedagogik diagnostika o‘quv ob’ekti, ta’lim kontseptsiyalarini o‘zlashtirish darajasini tahlil qiladi, kurs va o‘quv dasturini o‘zlashtirish darajasini baholaydi.

Olingan ko‘nikmalarni aniqlashga qaratilgan pedagogik diagnostika yoki diagnostika faoliyatining ayrim jihatlariga quyidagilar kiradi: 1) taqqoslash; 2) pedagogik tahlil; 3) bashorat qilish qobiliyati; 4) talqin qilish; 5) pedagogik diagnostika natijalarini talabalarga etkazish; 6) talabalarni turli xil diagnostika usullari to‘g‘risida xabardor qilish; 7) pedagogik diagnostika usullarini to‘g‘ri tanlash[3].

Pedagogik diagnostikaning eng muhim tarkibiy qismlari quyidagilardir: a) rostlik (ob’ektivlik); b) ishonchlik; v) voqelikka asoslangan.

Shunday qilib, zamonaviy ta’lim o‘qitish faoliyatini insonning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida uning rivojlanishini boshqarish darajasiga qadar ma’lumot darajasidan yo‘naltirish bilan bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Tolipov O‘., Ro‘ziyeva D. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat: Oliy ta’lim muassasalarining barcha yo‘nalishdagi magistratura mutaxassisliklari uchun o‘quv qo‘llanmasi. – T.: Innovatsiya-ziyo, 2019. – B. 3.

2. Абдраимова Б.Б. Бўлажак биология ўқувчиларини тайёрлашда педагогик диагностика методикасини такомиллаштириш: Пед. фан. ... фалсафа д-ри (PhD) дис. Автореф. – Т., 2020. – Б. 11.

3. Воспитательный процесс: изучение эффективности: Методические рекомендации / Под ред. Е.Н. Степанова. – М., 2000.